

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Художньо-педагогічний факультет
Кафедра хореографії

Методичні рекомендації з дисципліни
«МИСТЕЦТВО БАЛЕТМЕЙСТЕРА»
для організації самостійної роботи здобувачів
вищої освіти спеціальності 024 Хореографія
освітнього ступеня «Бакалавр»

УДК 793.3(072)
М 54

Методичні рекомендації з дисципліни **«Мистецтво балетмейстера»** для організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти спеціальності 024 Хореографія освітнього ступеня «Бакалавр». Для студентів денної та заочної форми навчання / Укл. А.В. Самохвалова, О.Г. Марач. Рівне: РДГУ, 2025. 34 с.

Укладачі:

Алла Самохвалова старший викладач кафедри
хореографії РДГУ
Оксана Марач концертмейстер кафедри
хореографії РДГУ

Рецензенти:

Роман Гриценюк Заслужений діяч мистецтв
України, доцент, завідувач
кафедри хореографії РДГУ
Євгенія Жемчугова Заслужений працівник культури
України, художній керівник
зразкового аматорського
ансамблю танцю «Полісяночка»

Методичні рекомендації з дисципліни «Мистецтво балетмейстера» адресовані здобувачам вищої освіти освітнього ступеня «Бакалавр» спеціальності 024 «Хореографія» денної та заочної форми навчання. У методичних рекомендаціях викладені завдання для самостійної роботи студентів з нотним матеріалом для постановки розширених етюдів передбачених навчальною програмою.

Розглянуто та схвалено на засіданні кафедри хореографії РДГУ
(протокол № 4 від 30 квітня 2025 р.)
Розглянуто та схвалено на засіданні навчально-методичної комісії
художньо-педагогічного факультету РДГУ
(протокол № 5 від 26 травня 2025 р.)

Рівне – 2025

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2025
© Самохвалова А.В., Марач О.Г., 2025

Передмова

Методичні рекомендації з дисципліни «Мистецтво балетмейстера» адресовані здобувачам вищої освіти освітнього ступеня «Бакалавр» спеціальності 024 «Хореографія» денної та заочної форми навчання. У методичних рекомендаціях викладені завдання для самостійної роботи студентів з нотним матеріалом для постановки розширених етюдів передбачених навчальною програмою.

У роботі подано короткі історичні есе виникнення форм постановки танцю (орнаментальна хореографія) та сформульовані завдання для самостійної роботи студента. Подано нотний матеріал для роботи концертмейстера. Студенти повинні *знати* історію та основні теоретичні визначення кожної із запропонованих танцювальних форм і *вміти* використати запропонований матеріал при самостійній постановці розширеного етюду або закінченого танцювального номера.

Орнаментальна хореографія

Орнамент (від латинського *ornamentum* – прикраса) візерунок або узор побудований на ритмічному повторенні геометричних елементів, стилізованих тваринних рослинних мотивів.

Найбільш відомі приклади орнаментальної хореографії:

Хоровод (регіональні назви – харагод, каравод, курагод, круги, походяча, ходеси, танки, карагоди та ін.) – колективне пісенно-хореографічне дійство, феномен народної танцювальної культури, що синкретично об'єднує одночасно виконувану пісню та її пластичний та ігровий супровід [7].

Історики й мистецтвознавці (прп. Нестор Літописець, Б. Рибаків, В. Верховинець, К. Голейзовський, А. Гуменюк, Ю. Чурко, К. Василенко) традиційно відносять хороводи до прадавніх обрядових хореографічних форм. З часом зв'язок хороводів із обрядами послаблювався, зникали й самі натуроморфні язичницькі обряди, а хоровод поступово ввійшов до побутового репертуару слов'ян. Еволюція хороводу призвела до того, що співвідношення творчих початків змінювалося, кожний з них міг виступати як головний і самостійно визначати жанрову належність хороводу. У поганський період, наприклад, відбувалося ускладнення хореографічних елементів хороводів, їм слов'яни надавали особливого, майже виключно ритуального значення.

Із прийняттям християнства в Київській Русі (після 988 р.) духовний світ русинів-українців почав послідовно перероджуватися під його впливом від дохристиянських вірувань до православних цінностей, які поступово полишали свідомість русинів.

Можливо, шануючи традицію, аби зберегти духовні надбання минушини, язичницькі звичаї та обряди пристосували до вимог церкви. Так, історик В. Борисенко стверджує, що вже в IX столітті «чоловіки й жінки вели хороводи, танцювали і співали, обрядовими мотивами супроводжували святкові дні, піснями-плачами проводжали небіжчиків, величальними сюжетами зустрічали наречених».

«Вже в хороводах – найперших за часом танцях, – запевняє А. Гуменюк, – формуються окремі композиційні

елементи, хореографічні малюнки й танцювальні рухи, які знайшли широке застосування та подальший розвиток у танцях інших жанрів».

На зміну об'єднаній спільності людей в хороводі, які втілювали колективний, позаіндивідуальний початок, логічно прийшло подрібнення всієї хороводної маси аж до виходу з неї окремих індивідуумів. Крім соціально історичних причин, цьому процесові допоміг розвиток виразних елементів хороводу (поява діалогічних форм, дроблення побудов малюнку, ігрова диференціація тощо).

Особливого значення набуває хоровод у формуванні всього комплексу звичаєво-естетичних ідеалів у житті народу. Тут суттєвим було співвідношення ідеалу зовнішньої краси і внутрішнього стану, що досягалося нормативним закріпленням костюма, головного убору, правил поведінки, манери триматися, особливостей пластики.

Тематика українських хороводів умовно поділяється на три групи.

До першої належать хороводи, в яких відображаються трудові процеси, до другої – хороводи, де відобразилися родинні й побутові відносини між людьми, до третьої – хороводи календарного циклу. Сучасна класифікація пропонує розрізняти три підвиди хороводів.

1. Хороводні пісні – із першочерговим пісенним початком, які витіснили на другий план хореографічні й ігрові моменти. Як правило, в повільному темпі, з мелодією широкого характеру. Хореографічний матеріал – особливо простий. Пластична виразність реалізується в просторовій побудові (коло, пряма лінія, колона, «ворота», «змійка», «вісімка»).

2. Ігрові хороводи – характеризуються рівноцінним поєднанням хороводних початків. Тут ігрове дійство набуває функції центрального, координуючого. Зв'язок хореографії з текстом і музикою стає тіснішим. Ускладнюються просторові побудови (півколо, коло з ігровою парою в центрі). Хореографічна лексика збагачується стрибками, присядками, обертами, притопами, хлопками, більш складними стають положення рук. Різновид – хороводні ігри, в яких ігрова функція домінує над іншими.

3. Хороводні танці – хореографічні елементи стають головним виразним і жанрово-створювальним початком. Залежно від того, що в пластичному матеріалі виходить на перший план (еволюція просторових побудов або віртуозних танкових елементів), хороводні танці поділяються на повільні й швидкі.

Фрагменти хороводів, які в недоторканості дійшли крізь століття до нашого часу, збережені у поліському регіоні України. 1997 року на Рівненському Поліссі ми записали від Ганни Касянчик 1901 року народження, мешканки села Борове Зарічянського району Рівненської області, танець «довгий» (він ще зустрічається під назвою «простий», «довга», «совгач», «козачок»). Респондент вказувала на те, що в цьому танці брала участь необмежена кількість людей, які ставали у дві лінії (одна навпроти другої обличчям). Виконавці бралися «під руки» й рухалися назустріч (лінія до лінії), а потім задкуючи відходили на попередню позицію. При цьому виконувався простий крок або крок із підскоком. Уся дія відбувалася переважно за селом на просторому майдані або вздовж дороги. Цей хоровод відноситься до хороводних танців, у яких хореографічні елементи стали головними, виразними із жанрово-створювальним початком.

До ігрових хороводів належить веснянка «Журавель», яка й донині побутує на Рівненському Поліссі.

*Ой, жура-журавель, да не їж конопель,
Да не їж проса, бо відріжем носа!*

Почувши таку веснянку, й старі, й молоді, й діти бігли на вулицю сподіваючись розваг.

Головував у дійстві парубок. До нього приєднувалися по черзі всі охочі «погуляти» «Журавля». Так утворювався ланцюжок із людей, які бігли вздовж вулиці, тримаючи одне одного за руки. Подібні ігрові хороводи записали в багатьох селах Дубровицького району Рівненської області.

У селі Мочулище Дубровицького району весняні розваги теж починав молодий сильний парубок. Він тримав у руці «турмасу» (довгу жердину з пов'язаною кольоровою стрічкою),

біг і вигукував: «А до турмаси», закликаючи так усіх на вулицю. Незалежно від віку та статі, всі охочі приєднувалися до головного парубка, утворювали «ланцюжок» і бігли далі, тримаючись за руки, один за одним. Хто не встигав, того підганяли «турмасою». Під час розваги виспівувався «Журавель».

Не менш цікаві веснянки, якими набирали хоровод, ми зафіксували в Дубровицькому районі.

*До нас, дівочки, до нас,
А в нас да лілієнька,
А в нас да лілієнька,
Що не день, то неділенька!..*

*Наше село Дубровиця,
Наше село Дубровиця,
Нема кому веселітса! Старі баби повмирали,
Молодички постаріли...*

Ці веснянки виконували тільки дівчата, ходячи від двору до двору і співом викликаючи своїх подруг до участі в розвагах. Дівчата йшли по двійко, по трое, по четверо, вибудовуючи, таким чином, розімкнутий хоровод, який рухався до центру села.

Весну «співали» до Пасхи й у селі Стрільськ Сарненського району Рівненської області. У черговій історико-етнографічній експедиції влітку 2008-го нам пощастило записати від Єфросинії Ревіч 1937 року народження та Оксани Ревіч 1937 року народження весняні хороводні пісні, в яких хореографія йде за піснею.

*Ой линку наш, линку,
Зелений барвінку!
Як ми тебе вели
Й у неділю поранесеньку,
Й у неділю поранесеньку
На камені та й білесеньком...*

Дві групи виконавиць стоять із двох сторін дороги. Перша група, співаючи, рухається ланцюжком уперед уздовж дороги. Інша – в цей самий час залишається стояти на місці. Потім прохід зі співом повторює друга група, і так, доки не доспівають

веснянку. При цьому виконується простий крок. Виконавиці під час руху тримаються за руки.

За такою ж схемою «водили» «Ратушку», яку ми записали в селі Стрільськ Сарненського району від Ганни Щербан.

*А ми поле горали, горали!
Зелена наша ратушка,
Жовтий цвіт.*

*А ми просо сіяли, сіяли!
Зелена наша ратушка,
Жовтий цвіт...*

«Метелиця – вид хороводу, – переконаний український дослідник А. Гуменюк. – Зв'язки з хороводами виявляються відповідною позицією (коло) та масовістю... Цей танець перейшов із обряду в побут народу».

«Метелицю» довгий час не фіксували у природному середовищі. Але нам вдалося у 2008-му в селі Корост Сарненського району Рівненської області від Уляни Чиж 1934 року народження записати танок, у якому брали участь не менше десяти пар учасників. Пари ставали одна за одною, вибудовуючи колону. Перші дев'ять пар утворювали ворітця, в які пробігала десята пара, а потім й усі по черзі. Перша пара залишалася на місці. Всі виконавці, пробігаючи у ворітця, утворювали коло. Проходячи повне коло, вони знову утворювали «струмок» – колону, й повторювали все спочатку.

Цей танок за ознаками можна віднести до ігрових хороводів і одночасно до побутових танців, оскільки танцювали під музику «Метелиці», яку пропонував гармоніст.

Матеріали фольклорних експедицій доводять життєздатність хороводів, однієї з розповсюджених танцювальних форм, яка побутує і в сучасному українському селі.

На теренах України ще й нині можна віднайти цікаві танцювальні елементи «реліктової» культури нашого народу, які цілком чи фрагментарно доносять щирі респонденти вдячним дослідникам, подовжуючи таким чином ланцюжок пам'яті та відтворення у нових формах мистецької спадщини, в даному випадку – прадавнього кола – хороводу.

Завдання для самостійної роботи студентів:

1. Муз. М. Дремлюги «Лірична пісня»:
 - поставити хоровод використовуючи перший ступінь варіативної зміни хореографічної лексики;
 - максимально використати можливості танцювального майданчика на якому буде здійснено показ поставленої роботи;
 - врахувати темпо ритм музики.
2. Муз. М. Степаненко «Варіації на українську тему»:
 - виконати постановку колового хороводу;
 - використати буквальний та варіативний повтор;
 - дотриматись принципу контрасту у рівнях виконання.
3. Муз. Г. Пахульського «Прелюд»:
 - постановка технічного закінченого етюду з використанням найпростіших прийомів поліфонії руху (повтор/перекличка);
 - використання багатопланового лінійного малюнка;
 - використання музичного контрасту.
4. Муз. В. Зірінга «Полька»:
 - постановка пантомімічного закінченого етюду;
 - використання руки і голови з метою підготовки до створення ігрової хореографії;
 - дотримання роботи двох голосів тіла та максимальна робота з мімікою.
5. Муз. Я. Степового «Прелюд»:
 - постановка етюду з використанням поліфонічного прийому режисури руху «Звуження/розширення».
6. Муз. Ф. Кулау «Соната» частина II:
 - постановка закінченого технічного етюду з використанням принципу поліфонічного прийому зміни лексики «Хвиля»;
 - дотримання системи передачі руху від виконавця до виконавця.

7. Муз. Е. Гріга «Вальс»:
 - постановка етюду «Гойдалка»;
 - дотримання системи передачі руху від однієї групи виконавців до іншої групи виконавців;
 - чітко означені персонажі;
 - акцент на акторську гру (вираз обличчя).

Завдання для самостійної роботи сформовані на основі вивченого матеріалу під час учбового процесу з використанням запропонованого в методичній розробці нотного матеріалу.

Контрольні запитання:

1. Визначення орнаментальна хореографія.
2. Сучасна класифікація хороводів.
3. Специфіка постановки хороводів згідно з їхньою класифікацією.
4. До яких форм танцю відноситься хоровод?
5. Які ви знаєте регіональні назви хороводів?

Використана література:

1. Борисенко В.Й. Курс української історії: навч. посібник [для студентів вищих закладів освіти] / В.Й. Борисенко. Київ: Либідь, 1998. 616 с.
2. Василенко К. Лексика українського народно-сценічного танцю / К. Василенко. К.: Мистецтво, 1996. 494 с.
3. Гуменюк А.І. Народне хореографічне мистецтво України / А.І. Гуменюк. К.: Видавництво Академії наук УРСР, 1963. 235 с.
4. Гуменюк А.І. Українські народні танці / А.І. Гуменюк. К.: Наукова думка, 1969. 614 с.
5. Орнамент. Вхід з екрану: <https://uk.wikipedia.org/wiki>
6. Самохвалова А.В., Маркевич Л.А. Мистецтво балетмейстера: навч.-метод. посібник для студентів I курсу галузі знань; 0202 «Мистецтво» напряму підготовки 6.020202 «Хореографія». Рівне: видавець О.Зень, 2012. 100 с.

7. Самохвалова А.В. Форми постановки танців. Методичні рекомендації теоретичної частини практичного курсу «Мистецтво балетмейстера» для студентів I-IV курсів спеціальності 024 «Хореографія». Рівне: РДГУ, 2019. 43 с.
8. Самохвалова А.В. Сучасна інтерпретація фольклору. II курс IV семестр: методика роботи з хореографічним фольклором (за польовими щоденниками) / Хореографічні нариси XXI століття: поліаспектний навчально-методичний абрис: навч.-метод. посіб. / [відповідальна за випуск Маркевич Л.А.]. Рівне: О.Зень, 2021. С. 343–409.
9. Самохвалова А.В. Ландшафтний танець – неочікувані можливості для втілення балетмейстерського задуму. Internationalscientificandpracticalconference: «Culturalstudiesandart: Europeanddevelopmentdirection»: conferenceproceedings, July 16-17, 2021. Riga, Latvia: «BaltijaPublishing», 2021. С. 77–80.
10. Фриз П. Мистецтво балетмейстера: навч.-метод. посібник. Дрогобицький держ. педагогічний ун-т ім. Івана Франка. Дрогобич, 2008. 106 с.

ШВИДКИЙ РУХ

Є. Накада

Allegro

The musical score is written for piano and violin. It begins with the tempo marking 'Allegro'. The piano part (right hand) features a series of eighth and sixteenth notes, often beamed together. The violin part (left hand) provides a harmonic accompaniment with similar rhythmic patterns. Dynamic markings include *mp* (mezzo-piano), *mf* (mezzo-forte), *p* (piano), and *f* (forte). Fingerings are indicated by numbers 1 through 5. The score is divided into six systems, each containing a piano and a violin staff. The key signature has one sharp (F#), and the time signature is 4/4.

Musical score for page 13, featuring piano and bass staves. The score includes various dynamics and articulations:

- First system: *mp* (mezzo-piano), *v* (accents).
- Second system: *f* (forte), *v* (accents).
- Third system: *pp* (pianissimo), *f* (forte), *v* (accents).
- Fourth system: *pp* (pianissimo), *f* (forte), *v* (accents).

Musical score for page 14, featuring piano and bass staves. The score includes various dynamics and articulations:

- First system: *rit.* (ritardando), *a tempo*, *p* (piano), *Ped.* (pedal).
- Second system: *mf* (mezzo-forte), *mp* (mezzo-piano), *dim.* (diminuendo).
- Third system: *poco rit.* (poco ritardando), *a tempo*, *mp espressivo* (mezzo-piano, expressive).
- Fourth system: *mf* (mezzo-forte).

rit.

p

p

poco rit.

Tempo I

mf

p

f

mp

Musical score for page 17, featuring piano and bass staves. The score includes various musical notations such as dynamics (*f*, *ff*), articulation (>), and fingerings (1, 2, 3, 4, 5). The piano part consists of two staves, and the bass part consists of two staves. The music is written in a key with one sharp (F#) and a common time signature.

Musical score for page 18, featuring piano and bass staves. The score includes various musical notations such as dynamics (*f*, *mp*, *p*), articulation (*gliss.*), and fingerings (1, 2, 3, 4, 5). The piano part consists of two staves, and the bass part consists of two staves. The music is written in a key with one sharp (F#) and a common time signature.

ВЕСНЯНІ ВАРІАЦІЇ

М. Дремлюга

Moderato
Tema

mf

rit.

Var. I
a tempo
mf

Vivo
Var. II

f

Meno mosso
Var. III
mp

Musical score for page 21, featuring piano and violin parts. The score includes the following markings and sections:

- Violin Part:**
 - Measures 1-4: *mf*, *cresc.*
 - Measures 5-8: *dim. e rit.*, *mp a tempo*
 - Measures 9-12: *rit.*
- Piano Part:**
 - Measures 1-4: *mf*
 - Measures 5-8: *acceler.*
 - Measures 9-12: *rit.*, *a tempo*
- Section Markings:**
 - L'istesso tempo* (below measure 4)
 - Var. IV* (below measure 5)

Musical score for page 22, featuring piano and violin parts. The score includes the following markings and sections:

- Violin Part:**
 - Measures 1-4: *f*
 - Measures 5-8: *sf*
- Piano Part:**
 - Measures 1-4: *f*
 - Measures 5-8: *sf*
- Section Markings:**
 - Vivo* (below measure 4)
 - Var. V* (below measure 5)

Musical score for page 23, featuring piano and grand staff notation. The score includes several measures with dynamic markings such as *rit.* (ritardando) and *Meno mosso*. A section labeled *Var. VI Andante moderato* begins with a piano (*p*) dynamic and includes triplet markings (3) and a 9-measure rest. The notation includes various musical symbols such as notes, rests, and bar lines.

Musical score for page 24, featuring piano and grand staff notation. The score includes measures with dynamic markings such as *p* (piano), *pp* (pianissimo), and *ff* (fortissimo). A section labeled *Allegro marciale* and *Var. VII* begins with a *ff* dynamic. The notation includes various musical symbols such as notes, rests, and bar lines.

Allegro
Var. VIII

Handwritten musical score for page 25. It consists of five systems, each with a piano (left) and violin (right) staff. The tempo is marked 'Allegro' and the variation is 'Var. VIII'. The key signature has one sharp (F#). The score includes various musical notations such as triplets, slurs, and dynamic markings like 'p' and 'cresc.'.

Handwritten musical score for page 26. It consists of four systems, each with a piano (left) and violin (right) staff. The tempo is 'Allegro'. The key signature has one sharp (F#). The score includes various musical notations such as triplets, slurs, and dynamic markings like 'cresc.', 'rit.', 'f', 'a tempo', 'p', 'ff', and 'rit.'.

РОЗПОВІДЬ СТАРОГО КОБЗАРЯ

Ю.Щуровський

Andante

p

con Rit.

Rit.

**Rit.*

**Rit.*

** con Rit.*

Rit.

**Rit.*

**Rit.*

poco rit.

a tempo

f

pp

rit.

Più mosso

mf

poco acceler.

sub. *p* poco cresc.

rit.

a tempo

f rubato

rit.

sub. *p*

Tempo I

p

4-1

1

poco rit.

dim.

pp

Kırık Hayatlar

bu parça Natalia Sovuksu'ya ithaf edilmiştir

Розбиті життя Broken Lives

Mira Şentürk/Mira Шентюрк
6 Şubat 2023/Antakya

Espressive

mp

cresc.

pedal similitudine

f

rit.

ff

a tempo

dim.

Kırık Hayatlar

p

cresc.

f

mp

Kırık Hayatlar 3

23 *cresc.*

25 *f*

27 *rit.* *ff a tempo*

29

31 *p*

Kırık Hayatlar 4

33 *4*

35 *3* *ff*

37 *dim.* *mf* *rit.* *p*

Навчальне видання

Методичні рекомендації з дисципліни

«Мистецтво балетмейстера»

для організації самостійної роботи

здобувачів вищої освіти спеціальності 024 Хореографія

освітнього ступеня «Бакалавр»

Укладачі:

Самохвалова А.В.

Марач О.Г.

Формат 60х90 1/16. Папір офсетний.

Підписано до друку 26.05.2025 р.

Ум. др. арк. 1,3. Гарнітура Times New Roman.

Віддруковано у відділі

інформаційного та технічного забезпечення

Рівненського державного гуманітарного університету

33028, м. Рівне, вул. С. Бандери, 12